

nádherou na všetkých svätých miestach, ktoré som tu vymenovala.

12. V Betleheme každý z týchto ôsmich sviatočných dní veľkolepo slávia kňazi, všetok miestny klérus a mnísi, ktorí sú povolani na to miesto. Od tej hodiny, keď sa všetci v noci s biskupom vracajú do Jeruzalema - odvtedy všetci miestni mnísi až do úsvitu bdejú v chráme v Betleheme a spievajú žalmy a antifóny. Biskup sa v týchto dňoch musí stále zdržovať v Jeruzaleme. Kvôli veľkolepým oslavám tohto sviatku do Jeruzalema zovšadiaľ prichádzajú nekonečné zástupy, nielen mnísi, ale aj laici, muži i ženy.

Štyridsiaty deň po Epifánii – Stretnutie Pána so Simeonom a Annou (26)

26. Štyridsiaty deň po Epifánii²⁰¹ sa tu veru oslavuje veľmi dôstojne. V ten deň všetci idú v sprievode do Anastasis a všetky obrady sa konajú v obvyklom poradí veľmi slávnostne ako na Veľkú noc. Kážu všetci kňazi a potom aj biskup; všetci vykladajú úryvok z evanjelia o tom, ako na štyridsiaty deň Jozef a Mária priniesli Pána do chrámu, ako sa s ním stretli Simeon a prorokyňa Anna, Fanuelova dcéra, čo povedali, keď uvideli Pána, a o obete, ktorú priniesli rodičia.²⁰² Všetky obrady sa konajú v obvyklom poradí, ako je zvykom, potom sa slávia sväté tajomstvá a nakoniec je obrad prepustenia.

²⁰¹ Na štyridsiaty deň po sviatku Narodenia sa slávil prvé stretnutie Spasiteľa so svojím ľudom reprezentovaným Simeonom a Annou. Odtiaľ pochádza grécky názov *Hypapanté* (*Υπαπαντή*), 'Stretnutie'. Tento sviatok sa na Západe rozšíril až v 7. storočí (v súčasnosti = Obetovanie Pána).

²⁰² Lk 2,22-38.

27.1. | Item dies paschales cum uenerint, ce- 78G
lebrantur sic. Nam sicut apud nos quadragesimae
ante pascha adtenduntur, ita hic octo septimanas
attenduntur ante pascha. Propterea autem octo
5 septimanae attenduntur, quia dominicis diebus et
sabbato non ieiunantur excepta una die sabbati,
qua uigiliae paschales sunt et necesse est ieiuna-
ri; extra ipsum ergo diem penitus nunquam hic to-
to anno sabbato ieiunatur. Ac sic ergo de octo sep-
10 timanis deductis octo diebus dominicis et septem
sabbatis, quia necesse est una sabbati ieiunari, ut
superius dixi, remanent dies quadraginta et unum
qui ieiunantur, quod hic appellant eortae, id est
quadragesimas.

15 2. Singuli autem dies singularum ebdomadaram
aguntur sic, id est ut die dominica de pullo primo
legat episcopus intra Anastase locum resurrectionis
Domini de euangelio, sicut et toto anno domi-
nicis diebus fit, et similiter usque ad lucem aguntur
20 ad Anastasem et ad Crucem, quae et toto anno do-
minicis diebus fiunt. 3. Postmodum mane sicut et
semper dominica die proceditur, et aguntur quae
dominicis diebus consuetudo est agi, in ecclesia ma-
iore, quae appellatur Martyrio, quae est in Golgo-
25 tha post Crucem. Et similiter missa de ecclesia fac-
ta ad Anastase itur cum ymnis, sicut semper domi-
nicis diebus fit. Haec ergo dum aguntur, facit se ho-
ra quinta; lucernare hoc idem hora sua fit, sicut
semper ad Anastasem et ad Crucem, sicut et singulis
30 locis sanctis fit: dominica enim die nona fit.

27: 3 septimanas A Prinz : septimanae Geyer FrW || 12 unum
A FrW Prinz : unus Geyer || 30 nona fit A Geyer FrW :
nona <non> fit contec. Duchesne et prob. Prinz non fit
cont. FrW (in nota)

Velký pôst (27)

27.1. Keď potom príde veľkonočné obdobie, slávi sa takto:
Ako u nás trvá príprava na Veľkú noc štyridsať dní, tak aj tu sa
pripravujú osem týždňov pred Paschou.²⁰³ Trvá to až osem
týždňov, lebo cez nedele a soboty sa nepostia – s výnimkou
jedinej soboty v predvečer Paschy, keď pôst treba zachovať.
Okrem tohto dňa tu nikdy v priebehu celého roka v sobotu
nie je pôst. Tak teda keď od ôsmich týždňov odpočítame osem
nediel a sedem sobôt (keďže v jednu sobotu, ako som už
povedala, sa treba postiť) zostane štyridsaťjeden dní, kedy sa
postí. Volajú sa *eortae*, „sviatky“²⁰⁴ a zodpovedajú nášmu
štyridsaťdennému pôstu.

2. Jednotlivé dni každého týždňa sa slávia takto: V nedeľu,
keď zaspieva prvý kohút, biskup v Anastasis prečíta z evanje-
lia úryvok o vzkriesení Pána, ako sa robieva každú nedeľu po
celý rok, a až do úsvitu sa v Anastasis a pri Kríži konajú obrady
ako v každú nedeľu po celý rok. 3. Ráno sa potom, tak ako kaž-
dú nedeľu, ide do veľkého chrámu, ktorý sa volá Martýrium
a ktorý sa nachádza na Golgote za Krížom, a slávia sa obvyklé
nedeľné obrady. Po prepustení z chrámu sa za spevu hymnov
ide do Anastasis ako každú nedeľu. Kým sa toto deje, blíži sa
piata hodina; lucernárium sa tiež koná v obvyklom čase a ob-
vyklým spôsobom v Anastasis, pri Kríži, ako aj na každom zo
svätých miest. V nedeľu sa konajú obrady deviatej hodiny.²⁰⁵

²⁰³ Podľa Arménskeho lekcionára trval pôst len šesť týždňov + Veľký
týždeň.

²⁰⁴ Gr. itacisticky *eorte*, erazmovsky *heortai*. (V texte máme latinskú plu-
rálovú koncovku.) Pôstna doba sa pokladá za súčasť veľkonočných
sviatkov, preto tento názov. Porovnať možno Atanázove listy, ktoré pi-
sal v čase pôstu a ktoré sa preto nazývajú *Heortastikai*.

²⁰⁵ Niektorí vydavatelia na tomto mieste navrhujú emendáciu – pridávajú
záporku („v nedeľu sa nekonajú obrady deviatej hodiny“). V prospech
tejto emendácie sa uvádzajú dva dôvody: 1. v 25.4 Egeria pri svojom
podrobnom opise nedeľných obradov nehovorí o slávení deviatej ho-
diny počas nediel cez rok, a nedele cez pôst sa slávia obvyklým spô-
sobom ako po celý rok; 2. v prísne chronologickom opise, ako je ten-
to, by deviatu hodinu mala byť spomenutá pred lucernáriom, ktoré

4. || Item secunda feria similiter de pullo primo 61A
ad Anastasem itur sicut et toto anno, et aguntur
usque ad mane, quae semper. Denuo ad tertia itur
ad Anastasim, et aguntur que toto anno ad sextam
35 solent agi, quoniam in diebus quadragesimarum
et hoc additur, ut et ad tertiam eatur. Item ad sex-
tam et nonam et lucernare ita aguntur, sicut cons-
uetudo est per totum | annum agi semper in ipsis 79G
locis sanctis.

40 5. Similiter et tertia feria similiter omnia aguntur
sicut et secunda feria.

Quarta feria autem similiter itur de noctu ad Ana-
stase et aguntur ea, quae semper, usque ad mane;
similiter et ad tertiam et ad sextam; ad nonam autem,
45 quia consuetudo est semper, id est toto anno, quar-
ta feria et sexta feria ad nona in Syon procedi, quo-
niam in istis locis, excepto si martirorum dies eue-
nerit, semper quarta et sexta feria etiam et a cathe-
cuminis ieiunatur: et ideo ad nonam in Syon pro-
50 ceditur. Nam si fortuito in quadragesimis marty-
rorum dies euenerit quarta feria aut sexta feria, †
atque ad nona in Syon proceditur. 6. Diebus uero
quadragesimarum, ut superius dixi, quarta feria
ad nona in Sion proceditur iuxta consuetudinem
55 totius anni et omnia aguntur, quae consuetudo est
ad nonam agi, preter oblatio. Nam ut semper po-
pulus discat legem, et episcopus et presbyter pre-
dicant assidue. Cum autem facta fuerit missa, inde
60 Anastasem; inde sic uenitur, ut cum intratur in Ana-

42 de noctu *corr. ex* denuo tu A || 47 martirorum (-tyr-)
Geyer FrW Prinz : martiriorum A || 49 ieiunatur *Gaml*
edd. pler. : ieiunari A || 51-52 † atque *Prinz* : atque A aeque
FrW neque *Geyer* || 53 quadragesimarum *corr. ex*
quadragesimerum A || 60-61 in anastase *edd.* : in astase A

4. Podobne v pondelok, keď zaspieva prvý kohút, sa ide do
Anastasis ako po celý rok a až do rána sa konajú obvyklé ob-
rady. Na tretiu hodinu sa ide znova do Anastasis a konajú sa
obradu ako obvykle po celý rok o šiestej, lebo počas dní Veľ-
kého pôstu sa navyše slávi aj tretia. Šiesta a deviatá hodina
a lucernárium sa slávia tak, ako je obvyklé po celý rok na svä-
tých miestach.

5. V utorok sú tie isté obrady ako v pondelok.

V stredu sa v noci ide do Anastasis a konajú sa obvyklé obra-
dy až do rána a takisto aj o tretej a o šiestej. Ale o deviatej, keď-
že je zvykom, že po celý rok sa v stredu a v piatok chodí na
Sion - na týchto miestach sa vždy v stredu a v piatok ešte aj
katechumeni postia, ak na tieto dni nepripadá sviatok mu-
čeníkov - na deviatu sa teda ide na Sion. Ak náhodou v čase
Veľkého pôstu pripadne sviatok mučeníkov na stredu alebo
piatok, <...>²⁰⁶ a na deviatu sa ide na Sion. 6. Počas Veľkého
pôstu, ako som vyššie povedala, v stredu sa ide na deviatu na
Sion, ako je zvykom po celý rok, a konajú sa všetky obrady,
ktoré je zvykom konať o deviatej, a navyše obeta.²⁰⁷ Aby sa
ľud stále vzdelával v zákone, aj biskup, aj kňazi neúnavne kážu.
Po prepustení ľud za spevu hymnov sprevádza biskupa až
po Anastasis. Idú tak, že keď vstúpia do Anastasis, je už čas

bolo o desiatej. Iní vydavatelia však ponechávajú pôvodné čítanie a ar-
gumentujú tým, že ak sa nedele cez pôst slávilí navlas rovnakým spô-
sobom ako po celý rok, Egeria nonu vôbec nemusela spomínať. Ak ju
spomína, je to preto, že obrady deviatej sú jediná odlišnosť.

²⁰⁶ Na tomto mieste je nutné predpokladať lakúnu, t. j. porušenie textu
tým, že čosi pri prepisovaní vypadlo. Pasáž nie je inak vysvetliteľná.
Lakúna mohla obsahovať jednak zmienku o vynechaní pôstu v takýto
sviatočný deň, jednak určenie liturgickej štácie, ak bol mučeník ne-
jakým spôsobom (relikvie, patrocínium) spojený s niektorým jeruza-
lemským chrámom, ako o tom svedčí Arménsky lekcionár.

²⁰⁷ Egeria doslova píše: ‚všetky obrady ... s výnimkou obety‘. To poskytuje
dve možnosti výkladu: 1. obeta sa obvykle konala o deviatej v stredu
po celý rok, ale nie cez pôst; 2. obeta sa konala cez pôst, ale cez rok
nie. Keďže Egeria nehovorila o slávení eucharistie o deviatej v priebehu
roka (24.3), je pravdepodobnejší druhý výklad, ktorý sme uplatnili aj
v našom preklade.

stase, iam et hora lucernari sit; sic dicuntur ymni et antiphonae, fiunt orationes et fit missa lucernaris in Anastase et ad Crucem. 7. Missa autem lucernari in isdem diebus, id est quadragesimarum, serius
65 fit semper quam per toto anno.

Quinta feria autem similiter omnia aguntur, sicut secunda feria et tertia feria.

Sexta feria autem similiter omnia aguntur sicut quarta feria, et similiter ad nonam in Syon itur, et
70 similiter inde cum ymnis usque ad Anastase adducetur episcopus. Sed sexta feria uigiliae in Anastase celebrantur ab ea hora, qua de Sion uentum fuerit cum ymnis, usque in mane, id est de hora lucernarii, quem | admodum intratum fuerit, in alia die ma- 80G
75 ne, id est sabbato.

Fit autem oblatio in Anastase maturius, ita ut fiat missa ante solem. 8. Tota autem nocte uicibus dicuntur psalmi responsorii, uicibus antiphonae, uicibus lectiones diuersae, quae omnia usque in mane
80 protrahuntur. Missa autem, quae fit sabbato ad Anastase, ante solem fit, hoc est oblatio, ut ea hora, qua incipit sol procedere, et missa in Anastase facta sit. Sic ergo singulae septimanae celebrantur quadragesimarum.

9. Quod autem dixi, maturius fit missa sabbato, || id est ante solem, propterea fit, ut citius abso- 62A
luant hi, quos dicunt hic ebdomadarios. Nam talis consuetudo est hic ieiuniorum in quadragesimis, ut hi, quos appellant ebdomadarios, id est qui faciunt septimanas, dominica die, quia hora quinta fit

61 et hora lucernari sit; sic Geyer FrW Prinz : et tota lucernari sic sic A (sed prius sic del.) || 63 in anastase edd. : in astase A || 63-64 lucernari A FrW Prinz : lucernarii Geyer || 74 intratum fuerit, in dist. Bast² Nat, sine dist. Mar || 76 in anastase edd. : in astase A || 82 et missa Geyer FrW Prinz : ad missam A || 85 dixi edd. : dix A || 89 ebdomadarios Geyer edd. : domadarios A

lucernária. Zaspievajú teda hymny a antifóny, pomodlia sa a potom je prepustenie z lucernária v Anastasis a pri Kríži. 7. V týchto dňoch, čiže počas Veľkého pôstu, lucernarium sa končí vždy neskôr ako inokedy cez rok.

Vo štvrtok sú tie isté obrady ako v pondelok a v utorok.

V piatok sú tie isté obrady ako v stredu, tiež sa na deviatu ide na Sion a tiež odtiaľ za spevu hymnov sprevádzajú biskupa až do Anastasis. Ale v piatok sa v Anastasis slávi celonočné bdenie od tej hodiny, keď sa za spevu hymnov prišlo zo Siona, až do rána, čiže od hodiny lucernária, keď tam vojdú, až do rána nasledujúceho dňa,²⁰⁸ soboty.

Veľmi skoro sa v Anastasis slávi obeta, aby bolo prepustenie ešte pred východom slnka. 8. Po celú noc striedavo spievajú rezponzóriové žalmy, antifóny a čítajú rôzne čítania a to všetko trvá až do rána. Omša,²⁰⁹ čiže obeta, ktorá sa slávi v sobotu v Anastasis, sa koná ešte pred úsvitom, aby v čase, keď už začína slnko vychádzať, bol obrad prepustenia z Anastasis. Takto teda vyzerajú obrady každého týždňa Veľkého pôstu.

9. Ako som povedala, v sobotu sa koná omša veľmi zavčasu, ešte pred východom slnka, a to preto, aby boli skôr uvoľnení tí, ktorých tu nazývajú „týždenníkmi“. Počas Veľkého pôstu je tu taký zvyk, že títo takzvaní „týždenníci“ – to sú tí, ktorí sa postia celý týždeň – sa v nedeľu po prepustení o piatej najedia.

²⁰⁸ Preklad podľa Maravalovho členenia (*de hora lucernarii, quemadmodum intratum fuerit in alia die mane*) by bol „od hodiny lucernária, až kým tam nevojdú ráno nasledujúceho dňa“. No členenie textu, ktoré preferujú Bastiaensen a Natalucci (*de hora lucernarii, quemadmodum intratum fuerit, in alia die mane*), je podľa nás lepšie kvôli zmyslu – keď už veriaci sú v chráme a zotrávajú v ňom, nemôžu prísť ešte raz. Ďalším argumentom v prospech tohto druhého variantu, z ktorého vychádza aj náš preklad, je skutočnosť, že spojka *quemadmodum* nikde inde u Egerie nemá význam „až kým“.

²⁰⁹ Tento a nasledujúci odsek sú jediným miestom v *Itinerariu*, kde slovo *missa* má význam „omša“, porov. 24.2 a 3.6.

missa, ut manducent. Et quemadmodum prandiderint dominica die, iam non manducant nisi sabbato mane, mox communicauerint in Anastase. Propter ipsos ergo, ut citius absoluant, ante sole fit missa in
 95 Anastase sabbato. Quod autem dixi, propter illos fit missa mane, non quod illi soli communicent, sed omnes communicant, qui uolunt eadem die in Anastase communicare.

28.1. Ieiuniorum enim consuetudo hic talis est in quadragesimis, ut alii, quemadmodum manducauerint dominica die post missa, id est hora quinta aut sexta, iam non manducent per tota septimana nisi
 5 sabbato ueniente post missa Anastasis, hi qui faciunt ebdomas. 2. Sabbato autem quod manducauerint mane, iam nec sera manducant, sed ad aliam diem, id est dominica, prandent post missa ecclesiae, hora quinta uel plus et postea iam non manducant,
 10 nisi sabbato ueniente, sicut superius dixi.

3. Consuetudo enim hic talis est, ut omnes, qui sunt, ut hic dicunt, aputactite, uiri uel feminae, non solum diebus quadragesimarum, sed et toto anno, qua manducant, semel in die | manducant. Si qui
 15 autem sunt de ipsis aputactites, qui non possunt facere integras septimanas ieiuniorum, sicut superius diximus, in totis quadragesimis in medio quinta feria cenant. Qui autem nec hoc potest, bi-
 20 nec ipsud, de sera ad seram manducant. 4. Nemo autem exigit, quantum debeat facere, sed unusquisque ut potest id facit; nec ille laudatur, qui satis fecerit, nec ille uituperatur, qui minus. Talis est enim hic consuetudo.

93, 94-95, 97-98 in anastase *edd.* : in astase *A*

28: 2 alii quem-*corr.* ex aliquem *A* || 9 manducant *Geyer edd.* : manducent *A* || 15 aputactites *Gam Prinz* : aput actites *A* aputactitis *Geyer FrW*

A keď sa v nedeľu naobedovali, jedia najbližšie až v sobotu ráno, po účasti na obete v Anastasis. Teda kvôli nim, aby boli skôr uvoľnení, sa v sobotu v Anastasis koná omša pred východom slnka. No, povedala som síce, že to kvôli nim sa koná omša ráno, ale to neznamená, že by toho dňa v Anastasis iba oni sami mali účasť na obete, ale zúčastnia sa na nej všetci, ktorí chcú.

Pôstne zvyklosti (28)

28.1. Počas Veľkého pôstu sú tu takéto pôstne zvyklosti: Jedni, keď sa v nedeľu po prepustení, čiže o piatej alebo šiestej hodine, naobedujú, už po celý týždeň nejedia až do nasledujúcej soboty po prepustení z Anastasis – to sú tí, ktorí sa postia celý týždeň. 2. V sobotu sa najedia ráno, ale večer už nejedia, iba na druhý deň, v nedeľu, sa naobedujú po prepustení z chrámu o piatej hodine alebo neskôr a potom až do nasledujúcej soboty už nejedia, ako som vyššie povedala.

3. Je tu taký zvyk, že všetci, ktorí sú apotaktiti, ako tu hovoria, muži aj ženy, nielen počas Veľkého pôstu, ale po celý rok, aj keď jedia, jedia iba raz do dňa. Ak sú medzi týmito apotaktitmi niektorí, ktorí sa nevládzu postiť celý týždeň, ako sme vyššie opísali, počas celého Veľkého pôstu si uprostred týždňa, vo štvrtok, zajedia. Tí, ktorí nevládzu ani toto, sa postia dva dni v týždni po celý Veľký pôst a tí, ktorí ani toto nemôžu, jedia každý deň, ale iba večer. 4. Nikto totiž neurčuje, koľko treba urobiť, ale každý robí toľko, koľko vládze. Toho, kto sa veľa postí, nechvália, a toho, kto menej, nehania. Taký je tu zvyk.

25 *Esca autem eorum quadragesimarum diebus haec est, ut nec panem qui delibari non potest, nec oleum gustent, nec aliquid, quod de arboribus est, sed tantum aqua et sorbitione modica de farina. Quadragesimarum sic fit, ut diximus.*

29.1. *Et completo earum septimanarum uigiliae in Anastase sunt de hora lucernarii sexta feria, qua de Syon uenitur cum psalmis, usque in mane sabbato, qua oblatio fit in Anastase. Item secunda*
5 *septimana et tertia et quarta et quinta et sexta similiter fiunt, ut prima de quadragesimis.*

2. *Septima autem septimana cum uenerit, id est quando iam due superant cum ipsa, ut pascha sit, singulis diebus omnia quidem sic aguntur sicut et*
10 *ceteris septimanis, quae transierunt; tantummodo quod uigiliae, quae in illis sex septimanis in Anastase factae sunt, septima autem septimana, id est sexta feria, in Syon || fiunt uigiliae iuxta consuetudinem* 63A *ea, qua in Anastase factae sunt per sex septimas. Dicuntur autem totis uigiliis apti psalmi*
15 *semper uel antiphonae tam loco quam diei.*

3. *At ubi autem ceperit se mane facere sabbato illucescente, offeret episcopus et facit oblationem mane sabbato. Iam ut fiat | missa, mittit uocem ar-* 82G

26 qui delibari *Her (in nota) Prinz Nat* : quidem libari *Meijer Mar* quid liberari *A Meister* quid libari *FrW* quod librari *Gam Geyer* qui liberari (sc. a ieiunio) *conl. Fr² (in nota) †* quod liberari *Her Bludau (sine †)* quo liberari *Fr¹* qui deliquari *Bernard || 29 quadragesimarum A FrW Prinz* : *lacunam suspicatus est et conl.* <ieiunium ergo> quadragesimarum *Geyer*

29: 1 earum septimanarum *A (sine ulla lac.) FrW Prinz* : *lacunam post septimanarum indic. Geyer || 2 in anastase edd.* : in astase *A || 11 [quae] Geyer || 14 ea qua Prinz* : ea que *A eam qua Geyer FrW || 15 totis uigiliis Geyer Prinz* : toti singulis *A horis singulis FrW*

Jedlo v čase Veľkého pôstu je takéto: Nejedia ani chlieb, ktorý nesmú okúsiť,²¹⁰ ani olej, ani žiadne ovocie, ale iba vodu a trochu múčnej polievky. Takto, ako sme opísali, to vyzerá v čase Veľkého pôstu.

Predposledný (siedmy) týždeň Veľkého pôstu (29)

29.1. Na záver každého z týchto týždňov sa v chráme Anastasis koná celonočné bdenie od hodiny lucernária v piatok, keď sa za spevu hymnov príde zo Sionu, až do sobotného rána, keď sa v Anastasis koná obeta. Druhý, tretí, štvrtý, piaty aj šiesty týždeň sú tie isté obrady ako prvý týždeň Veľkého pôstu.

2. Ale keď príde siedmy týždeň, čiže keď už zostávajú spolu s ním iba dva týždne do Veľkej noci, obrady v jednotlivé dni sa síce konajú také isté ako v predchádzajúcich týždňoch, ale celonočné bdenie, ktoré sa počas týchto šiestich týždňov konalo v Anastasis, sa v piatok siedmeho týždňa koná na Sione takým istým spôsobom ako šesť týždňov predtým v Anastasis. Počas celého nočného bdenia sa spievajú žalmy a antifóny vždy vhodné aj na to miesto, aj na ten deň.

3. Len čo sa začne rozvidnievať, v prvých sobotných lúčoch biskup prináša obetu. Po vykonaní obety v sobotu ráno sa pred obradom prepustenia ujme slova arcidiacon a povie: „Dnes

²¹⁰ Nejasné čítanie rukopisu dalo vznik množstvu konjektúr. Najvhodnejšia sa zdá byť tá, ktorú navrhol Heraeus – *nec panem, qui delibari non potest*. Z nej vychádza aj náš preklad. V podstate ten istý význam má aj Meijerova verzia – *nec panem quidem libari non potest*, ba ani chlieb nemožno okúsiť, ktorej dáva prednosť Maraval, no ktorá narúša syntax.

20 chidiaconus et dicit: „Omnes hodie hora septima in Lazario parati simus.“ Ac sic ergo cum ceperit se hora septima facere, omnes ad Lazarium ueniunt. Lazarium autem, id est Bethania, est forsitan secundo miliario a ciuitate.

25 4. Euntibus autem de Ierusalima in Lazarium forsitan ad quingentos passus de eodem loco ecclesia est in strata in eo loco, in quo occurrit Domino Maria soror Lazari. Ibi ergo cum uenerit episcopus, occurrent illi omnes monachi, et populus ibi
30 ingreditur, dicitur unus ymnus et una antiphona et legitur ipse locus de euangelio, ubi occurrit soror Lazari Domino. Et sic facta oratione et benedictis omnibus, inde iam usque ad Lazarium cum ymnis itur.

35 5. In Lazario autem cum uentum fuerit, ita se omnis multitudo colligit, ut non solum ipse locus, sed et campi omnes in giro pleni sint hominibus. Dicuntur ymni etiam et antiphonae apti ipsi diei et loco; similiter et lectiones apte diei, quaecumque
40 leguntur. Iam autem, ut fiat missa, denuntiatur pascha, id est subit presbyter in altiori loco et leget illum locum, qui scriptus est in euangelio: „Cum uenisset Iesus in Bethania ante sex dies paschae“ et cetera. Lecto ergo eo loco et annuntiata pascha, fit
45 missa.

6. Propterea autem ea die hoc agitur, quoniam, sicut in euangelio scriptum est, ante sex dies paschae factum hoc fuisset in Bethania; de sabbato enim usque in quinta feria, qua post cena noctu
50 comprehenditur Dominus, sex dies sunt.

Reuertuntur ergo omnes ad ciuitatem rectus ad Anastase et fit lucernare iuxta consuetudinem.

44 ergo eo *corr. ex ergo A* || 51 ergo *add. supra lineam A*

o siedmej budme všetci pripravení v Lazariu!“ A tak, keď sa schyľuje k siedmej hodine, všetci prichádzajú do Lazaria. Lazarium, čiže Betánia, je približne dve míle²¹¹ od mesta.

4. Keď sa ide z Jeruzalema do Lazaria, približne päťsto krokov od neho je kostol pri ceste tam, kde Lazarova sestra Mária vyšla v ústrety Pánovi. Keď tam príde biskup, vyjdú mu naproti všetci mnísi; aj ľud tam vojde, zaspieva sa hymnus a antifóna a prečíta sa úryvok z evanjelia, kde Lazarova sestra vyšla v ústrety Pánovi.²¹² Po modlitbe a požehnaní všetkých sa odtiaľ za spevu hymnov ide do Lazaria.

5. Po príchode do Lazaria sa tam zhromaždí toľký zástup, že nielen to miesto, ale aj všetky okolité pláne sú plné ľudí. Spievajú sa hymny a antifóny vhodné na tento deň a miesto; takisto aj všetky čítania, ktoré sa čítajú, sú vhodné na tento deň. Pred obradom prepustenia sa ohlasuje Pascha – kňaz vystúpi na vyvýšené miesto a prečíta úryvok z evanjelia, kde sa píše: „Šesť dní pred Veľkou nocou prišiel Ježiš do Betánie“²¹³ a tak ďalej. Keď prečíta tento úryvok a ohlási Paschu, nasleduje obrad prepustenia.

6. Toto sa robí v ten deň, lebo, ako je v evanjeliu napísané, toto sa stalo v Betánii šesť dní pred Veľkou nocou a od soboty do štvrtka, keď po večeri v noci Pána zajali, je šesť dní.

Potom sa všetci vrátia do mesta a idú rovno do chrámu Anastasis, kde sa slávi lucernárium ako obyčajne.

²¹¹ Presnejšie 15 stadií, t. j. 2775 m.

²¹² Jn 11,17-32.

²¹³ Jn 12,1n.

30.1. Alia ergo die, id est dominica, qua intratur in septimana paschale, quam hic appellant septimana maior, celebratis de pullorum cantu his, quae consuetudinis sunt in Anastase uel ad Crucem usque ad mane agi: die ergo dominica mane | proceditur iuxta consuetudinem in ecclesia maiore, quae appellatur Martyrium. Propterea autem Martyrium appellatur, quia in Golgotha est, id est post Crucem, ubi Dominus passus est, et ideo Martyrio. 83G

2. Cum ergo celebrata fuerint omnia iuxta consuetudinem in ecclesia maiore, et antequam fiat missa, mittet uocem archidiaconus et dicit primum: „Ista septimana omne, id est <de> die crastino, hora nona omnes ad Martyrium conueniamus, id est in ecclesia maiore.“ Item mittet uocem alteram et dicit: „Hodie omnes hora septima in Eleona parati simus.“ 15

3. Facta ergo missa in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, deducitur episcopus cum ymnis ad Anastase, et ibi completis quae || consuetudo est diebus dominicis fieri in Anastase post missa Martyrii, et iam unusquisque hiens ad domum suam festinat manducare, ut hora inquoante septima omnes in ecclesia parati sint, quae est in Eleona, id est in monte Oliueti, ubi est spelunca illa, in qua docebat Dominus. 25 64A

31.1. Hora ergo septima omnis populus ascendit in monte Oliueti, id est in Eleona, in ecclesia; sedet episcopus, dicuntur ymni et antiphonae apte diei ipsi uel loco, lectiones etiam similiter. Et cum ce-

30: 1 qua *Gam edd.*: quę A || 3 cantu his *Chol edd.*: cantatis A || 5 agi *Geyer edd.*: agitur A || 13 ista *Geyer edd.*: iuxta A || omne A *FrW Prinz*: omni *Geyer* || <de> die *Chol edd.*: die A || 16 in eleona *edd.*: in eo leona A || 25 ubi *Geyer edd.*: ibi A

31: 2 sedet A *FrW Prinz*: sed et *Geyer*

Velký týždeň (30 – 38)

30.1. Na druhý deň, čiže v nedeľu, ktorou sa vstupuje do posledného týždňa pred Paschou, ktorý tu nazývajú Veľkým týždňom, sa v Anastasis a pri Kríži konajú obvyklé obrady od spevu kohútov až do rána; v nedeľu ráno sa ako obvykle ide do veľkého chrámu, ktorý sa volá Martýrium. Volá sa Martýrium – Umučenie, lebo sa nachádza na Golgote za Krížom, kde bol Pán umučený; odtiaľ je jeho meno.

2. Keď sa vo veľkom chráme vykonajú všetky obvyklé obrady, pred prepustením sa ujme slova arcidiacon a povie najprv: „Po celý tento týždeň, presnejšie od zajtra, sa o deviatej hodine všetci budeme stretávať v Martýriu, vo veľkom chráme.“ Potom sa ujme slova po druhýkrát a povie: „Dnes o siedmej hodine budeme všetci pripravení v Eleone.“

3. Po obrade prepustenia vo veľkom chráme, v Martýriu, sprevádzajú biskupa za spevu hymnov do chrámu Anastasis, a keď tam skončia obvyklé nedeľné obrady, ktoré sa konajú po prepustení z Martýria, každý sa ide domov rýchlo najesť, aby s príchodom siedmej hodiny boli všetci pripravení v chráme Eleona na Olivovej hore, kde je jaskyňa, v ktorej vyučoval Pán.²¹⁴

31.1. O siedmej hodine všetok ľud vystúpi na Olivovú horu do chrámu Eleona. Biskup si sadne, spievajú sa hymny a antífóny, čítajú sa čítania a všetko je vhodné na tento deň aj miesto.

²¹⁴ V chráme Eleona sa nachádzala jaskyňa, v ktorej Pán vyučoval svojich učeníkov (podľa tradície ide o tzv. eschatologickú reč v Mt 24 – 25, ktorá odznela v tejto jaskyni). Preto sa nazýval aj Chrám apoštolov alebo Didaskaleion.

5 perit se facere hora nona, subitur cum ymnis in Imbomon, id est in eo loco, de quo ascendit Dominus in caelis, et ibi seditur; nam omnis populus semper presente episcopo iubetur sedere, tantum quod diacones soli stant semper. Dicuntur et ibi ymni uel
 10 antiphonae aptae loco aut diei: similiter et lectiones interpositae et orationes.

2. Et iam cum coeperit esse hora undecima, legitur ille locus de euangelio, ubi infantes cum ramis uel palmis occurrerunt Domino dicentes: „Benedictus, | qui uenit in nomine Domini.“ Et statim 84G
 15 leuat se episcopus et omnis populus, porro inde de summo monte Oliueti totum pedibus itur. Nam totus populus ante ipsum cum ymnis uel antiphonis respondententes semper: „Benedictus, qui uenit in
 20 nomine Domini.“

3. Et quotquot sunt infantes in hisdem locis, usque etiam qui pedibus ambulare non possunt, quia teneri sunt, in collo illos parentes sui tenent, omnes ramos tenentes alii palmarum, alii oliuarum; et sic
 25 deducetur episcopus in eo typo, quo tunc Dominus deductus est.

4. Et de summo monte usque ad ciuitatem et inde ad Anastase per totam ciuitatem totum pedibus omnes, sed et si quae matrone sunt aut si qui domini, sic deducunt episcopum respondententes et sic
 30 lente et lente, ne lassetur populus, porro iam sera peruenitur ad Anastase. Vbi cum uentum fuerit, quamlibet sero sit, tamen fit lucernare, fit denuo oratio ad Crucem et dimittitur populus.

32.1. Item alia die, id est secunda feria, aguntur quae consuetudinis sunt de pullo primo agi usque ad mane ad Anastase, similiter et ad tertia et ad sexta aguntur ea, quae totis quadragesimis. Ad nona

22 qui *Gam edd.* : que A

Keď sa schyluje k deviatej hodine, za spevu hymnov vystúpiť na Imbomon²¹⁵ (to je miesto, odkiaľ Pán vystúpil do neba) a tam sa usadia. V prítomnosti biskupa totiž všetok ľud vždy sedí, iba diakoni stále stoja. Aj tam sa spievajú hymny a antifóny, vhodné na to miesto aj deň, a takisto aj čítania a modlitby, ktoré sa vkladajú medzi ne.

2. Keď sa blíži jedenásta hodina, prečíta sa úryvok z evanjelia, kde deti s palmovými ratolesťami vyšli Pánovi v ústrety a hovorili: „Požehnaný, ktorý prichádza v mene Pánovom.“²¹⁶ Biskup aj všetok ľud vstane a potom odtiaľ, z vrcholu Olivovej hory, idú pešky dolu. Všetok ľud ide pred ním, spieva hymny a antifóny a vždy odpovedá „Požehnaný, ktorý prichádza v mene Pánovom.“

3. Všetky tunajšie deti, aj tie maličké, ktoré ešte nevedia chodiť a rodičia ich držia v náručí – všetky deti držia palmové alebo olivové ratolesti a sprevádzajú biskupa tak, ako bol kedysi sprevádzaný Pán.

4. Celou cestou z vrcholu hory až po mesto a odtiaľ cez celé mesto až do chrámu Anastasis idú všetci peši, aj vznešené dámy a páni. Takto so spevom sprevádzajú biskupa pomaly, pomaličky, aby sa ľud neunavil, a už je večer, keď prichádzajú do Anastasis. Po príchode, hoci je už neskoro, sa predsa koná lucernárium a po modlitbe pri Križi sa ľud prepustí.

32.1. Na druhý deň, čiže v pondelok, sa v Anastasis konajú obvyklé obrady od spevu konútov do rána, takisto aj o tretej a šiestej sú tie isté obrady ako v celom Veľkom pôste. Ale na deviatu sa schádzajú všetci vo veľkom chráme, v Martýriu,

²¹⁵ Názov Imbomon pochádza z gréckeho *en búnó* – na vrchu. Bola to vyvýšenina na Olivovej hore. Rímska matróna Poemenia tam v neskoršej dobe (ale iste pred rokom 392, kedy opustila Jeruzalem) dala postaviť chrám Nanebovstúpenia.

²¹⁶ Jn 12,13; Mt 21,8-9; Ž 117(118),26. V evanjeliách sa však nehovorí o prítomnosti detí v zástupe. Ale miestna tradícia to predpokladala zrejme podľa Mt 21,15.

5 autem omnes in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, colligent se et ibi usque ad horam primam noctis semper ymni et antiphonae dicuntur; lectiones etiam aptae diei et loco leguntur; interpositae semper orationes. 2. Lucernarium etiam agitur
 10 ibi, cum ceperit hora esse: sic est ergo, ut nocte iam fiat missa ad Martyrium. Vbi cum factum fuerit missa, inde cum ymnis ad Anastase ducitur episcopus. In quo autem ingressus fuerit in Anastase, dicitur
 15 item fideles, et fit missa.

33.1. Item tertia feria similiter omnia || fiunt sicut 65A
 ut secunda feria. Illud solum additur tertia feria, quod nocte sera, posteaquam missa facta fuerit ad Martyrium et itum fuerit ad Anastase et denuo in
 5 Anastase missa facta fuerit, omnes illa hora noctu uadent in ecclesia, quae est in monte Eleona. 2. In qua ecclesia cum uentum fuerit, intrat episcopus intra spelunca, in qua spelunca solebat Dominus docere discipulos, et accipit | codicem euangelii, 85G
 10 et stans ipse episcopus leget uerba Domini, quae scripta sunt in euangelio in cata Matheo, id est ubi dicit: „Videte, ne quis uos seducat.“ Et omnem ipsam allocutionem perleget episcopus. At ubi autem illa perlegerit, fit oratio, benedicuntur cathecumini,
 15 item et fideles, fit missa, et reuertuntur a monte uniusquisque ad domum suam satis sera iam nocte.

34. Item quarta feria aguntur omnia per tota die a pullo primo sicut secunda feria et tertia feria, sed posteaquam missa facta fuerit nocte ad Martyrium

32: 9 lucernarium *Pom edd.* : lucernarum A || 10 iam *conl. Wistrand prob. Erckell*² : etiam A *edd.* || 11-12 factum fuerit missa A *FrW Prinz* : facta fuerit missa *Geyer*

33: 12 dicit *corr. ex dicitur A* || 13 ubi autem *corr. ex* autem ubi A

a tam až do prvej nočnej hodiny stále spievajú hymny a antifóny, čítajú čítania²¹⁷ vhodné na tento deň aj miesto a medzi to vkladajú modlitby. 2. Tam sa koná aj lucernarium, keď príde jeho hodina, a trvá tak dlho, že už je noc, keď je obrad prepustenia z Martýria. Po prepustení za spevu hymnov sprevádzajú odtiaľ biskupa do Anastasis. Keď tam vstúpi, zaspieva sa jeden hymnus, potom je modlitba, katechumeni a po nich veriaci dostanú požehnanie a nakoniec je prepustenie.

33.1. V utorok sa koná to isté čo v pondelok. No v utorok, keď sa neskoro v noci po prepustení z Martýria ide do Anastasis a v Anastasis sa znova vykoná obrad prepustenia, všetci v tú nočnú hodinu idú ešte aj do chrámu na Olivovej hore. 2. Po príchode do Eleony biskup vstúpi do jaskyne, kde Pán obvykle vyučoval svojich učeníkov, vezme evanjeliár a postojáčky prečíta Pánove slová, ktoré sú napísané v Evanjeliu podľa Matúša, kde hovorí: „Dajte pozor, aby vás nikto nezviedol.“²¹⁸ Biskup prečíta celú túto reč. Keď dočíta, prednesie modlitbu, požehná katechumenov a po nich veriacych a po prepustení sa všetci vracajú domov, keďže je už dosť hlboká noc.

34. V stredu sa po celý deň od spevu prvého kohúta konajú tie isté obrady ako v pondelok a v utorok s tým rozdielom, že keď v noci po prepustení z Martýria biskupa sprevádzajú za

²¹⁷ Podľa Arménskeho lekcionára sa čítalo Gn 1,1 - 3,24; Prísl 1,2-9; Iz 40,1-8; Ž 44(45),6; Mt 20,17-28.

²¹⁸ Mt 24,4. Podľa Arménskeho lekcionára sa čítalo Gn 6,9 - 9,17; Prísl 9,1-11; Iz 40,9-17; Ž 24(25),1-2; Mt 24,1 - 26,2.

et deductus fuerit episcopus cum ymnis ad Anastase, statim intrat episcopus in spelunca, quae est in Anastase, et stat intra cancellos; presbyter autem ante cancellum stat et accipit euangelium et legit illum locum, ubi Iudas Scariothes hiuit ad Iudeos, definiuit quid ei darent, ut traderet Dominum. Qui locus at ubi lectus fuerit, tantus rugitus et mugitus est totius populi, ut nullus sit, qui moueri non possit in lacrimis in ea hora. Postmodum fit oratio, benedicuntur cathecumini, postmodum fideles et fit missa.

35.1. Item quinta feria aguntur ea de pullo primo, quae consuetudinis est usque ad mane ad Anastase; similiter ad tertia et ad sexta. Octaua autem hora iuxta consuetudinem ad Martyrium colliget se omnis populus, propterea autem temporius quam ceteris diebus, quia citius missa fieri necesse est. Itaque ergo collecto omni populo aguntur quae agenda sunt; fit ipsa die oblatio ad Martyrium et facitur missa hora forsitan decima ibidem. Ante autem quam fiat missa, mittet uocem archidiaconus et dicit: „Hora prima noctis omnes in ecclesia, quae est in Eleona, conueniamus, quoniam maximus labor nobis instat hodie nocte ista.“

2. Facta ergo missa Martyrii uenitur post Crucem, dicitur ibi unus ymnus tantum, fit oratio et offeret episcopus ibi oblationem et communicant omnes. Excepta | enim ipsa die una, per totum annum nunquam offeritur post Crucem nisi ipsa die tantum. 86G
Facta ergo et ibi missa, itur ad Anastase, fit oratio, benedicuntur iuxta consuetudinem cathecumini et sic fideles et fit missa. Et sic unusquisque festinat reuerti in domum suam, ut manducet, quia statim

34: 9 <et> definiuit Geyer

35: 9 ante FrW : antea A Geyer Prinz || 14 uenitur Pom (in nota) edd. : uenit A

spevu hymnov do Anastasis, biskup hned' vojde do jaskyne, ktorá je v tomto chráme, a zastane za mrežou. Kňaz, ktorý stojí pred mrežou, vezme evanjelium a prečíta to miesto, kde sa Judáš Iškariotský išiel k Židom dohodnúť, čo mu dajú, aby zradil Pána.²¹⁹ Keď dočíta tento úryvok, všetok ľud začne veľmi stonať a vzdychať, veď niet nikoho, kto by sa v tej chvíli ubránil dojatiu a slzám. Potom nasleduje modlitba, požehnanie katechumenov a veriacich a prepustenie.

35.1. Vo štvrtok sa od spevu prvého kohúta až do rána konajú v chráme Anastasis obvyklé obrady, podobne aj o tretej a šiestej. O ôsmej hodine sa podľa zvyku všetok ľud zhromaždí v Martýriu. Je to včasnšie ako v iné dni, lebo prepustenie musí byť skôr. Takže, keď sa zhromaždí všetok ľud, vykoná sa všetko, čo treba vykonať. V tento deň sa v Martýriu prináša aj obeta a prepustenie je približne o desiatej hodine. Avšak ešte pred obradom prepustenia sa ujme slova arcidiacon a povie: „Na prvú nočnú hodinu sa všetci zídeme v chráme Eleona na Olivovej hore; dnes v noci nás čaká veľká námaha.“

2. Po prepustení z Martýria sa ide za Kríž, tam sa zaspieva iba jeden hymnus a po modlitbe biskup slávi obetu, na ktorej majú všetci účasť. S výnimkou tohto jediného dňa sa nikdy v priebehu celého roka za Krížom neprináša obeta; iba v tento jeden deň. Po prepustení odtiaľ sa ide do chrámu Anastasis, tam je modlitba, katechumeni a potom veriaci ako obvykle dostanú požehnanie a nasleduje prepustenie.²²⁰ Každý sa potom ponáhľa domov sa najesť. Po jedle idú všetci na Olivovú

²¹⁹ Mt 26,14-15. Podľa Arménskeho lekciónára Gn 18,1 - 19,30; Prísl 1,10-19; Zach 11,11-14; Ž 40(41),5; Mt 26,3-16.

²²⁰ V Egeriinej dobe ešte nepokladali Sion za miesto Poslednej večere. No Arménsky lekciónár, ktorý zachytáva jeruzalemskú liturgiu v rokoch 417 - 439, už hovorí o slávnostnej spomienke aj na tomto mieste.

ut manducaverint, omnes uadent in Eleona in ecclesia ea, in qua est spelunca, in qua ipsa die Dominus cum apostolis fuit.

3. Et ibi usque ad hora noctis forsitan quinta semper aut ymni aut antiphonae apte diei et loco, similiter et lectiones dicuntur; interpositae orationes fiunt; loca etiam ea de euangelio leguntur, in quibus Dominus allocutus est discipulos eadem die sedens in eadem spelunca, quae in ipsa ecclesia est.

4. Et inde iam hora noctis forsitan sexta itur susu in Imbomon cum ymnis, in eo loco unde ascendit Dominus in caelis. || Et ibi denuo similiter lectiones et ymni et antiphonae aptae diei dicuntur; orationes etiam ipsae quaecumque fiunt, quas dicet episcopus, semper et diei et loco aptas dicet.

36.1. Ac sic ergo cum ceperit esse pullorum cantus, descenditur de Imbomon cum ymnis et acceditur eodem loco, ubi orauit Dominus, sicut scriptum est in euangelio: „Et accessit quantum iactum lapidis et orauit,“ et cetera. In eo enim loco ecclesia est elegans. Ingreditur ibi episcopus et omnis populus, dicitur ibi oratio apta loco et diei, dicitur etiam unus ymnus aptus et legitur ipse locus de euangelio, ubi dixit discipulis suis: „Vigilate, ne intretis in temptationem.“ Et omnis ipse locus per legitur ibi et fit denuo oratio.

2. Et iam inde cum ymnis usque ad minimus infans in Gessamani pedibus cum episcopo descendit, ubi pre tam magna turba multitudinis et fatigati de uigiliis et ieiuniis cotidianis lassi, quia tam magnum montem necesse habent descendere, lente et lente cum ymnis uenitur in Gessamani. Candelae autem

36: 2-3 acceditur *Chol edd.*: accedit *A* || 3 codem *corr. ex eadem A* || 4 iactum *A FrW Prinz*: iactus *Geyer*

horu do chrámu Eleona, v ktorom sa nachádza jaskyňa, kde v tento deň bol Pán s apoštolmi.

3. Tam až približne do piatej nočnej hodiny stále spievajú hymny a antifóny a čítajú čítania vhodné na tento deň a miesto a medzi to vkladajú modlitby. Čítajú sa úryvky z evanjelia²²¹ o tom, ako sa v tento deň Pán prihovárал učeníkom, keď sa usadili v jaskyni, ktorá je teraz v chráme.

4. Odtiaľ sa približne o šiestej hodine v noci ide za spevu hymnov hore na Imbomon, odkiaľ Pán vystúpil do neba. Tam sa tiež čítajú čítania²²² a spievajú hymny a antifóny vhodné na tento deň. Aj všetky modlitby, ktoré prednáša biskup, sú vždy priliehavé aj na ten deň, aj na to miesto.

36.1. Keď sa začínajú ozývať kohúty, za spevu hymnov sa schádza dolu z Imbomonu a ide sa na miesto, kde sa Pán modlil, ako je napísané v evanjeliu: „Vzdialil sa asi tak ďaleko, ako možno dohodiť kameňom, a modlil sa“²²³ a tak ďalej. Je tam postavený pekný chrám. Vstúpi biskup aj všetok ľud, prednesie sa modlitba vhodná na to miesto aj deň, zaspieva sa aj vhodný hymnus a prečíta sa úryvok z evanjelia, kde Pán povedal svojim učeníkom: „Bdejte, aby ste neprišli do pokušenia!“²²⁴ Prečíta sa celý tento úryvok a znova nasleduje modlitba.

2. Odtiaľ za spevu hymnov spolu s biskupom všetci, aj najmenšie deti, peši zostupujú do Getsemani. Keďže ľudí je veľké množstvo, sú unavení celonočným bdením a zoslabnutí každodenným pôstom, a keďže treba zostúpiť z veľkého kopca, do Getsemani sa za spevu hymnov ide veľmi, veľmi pomaly.

²²¹ Podľa Arménskeho lekcionára Jn 13,16 – 18,1.

²²² Podľa Arménskeho lekcionára Lk 22,1-65.

²²³ Lk 22,41 (starolat.).

²²⁴ Mk 14,38; Mt 26,41 (starolat.).

ecclesiasticae super ducente paratae sunt propter lumen omni populo.

- 20 3. Cum ergo | peruentum fuerit in Gessamani, fit 87G
 primum oratio apta, sic dicitur ymnus; item legitur
 ille locus de euangelio, ubi comprehensus est Do-
 minus. Qui locus ad quod lectus fuerit, tantus ru-
 gitus et mugitus totius populi est cum fletu, ut for-
 25 sitan porro ad ciuitatem gemitus populi omnis au-
 ditus sit. Et iam ex illa hora hitur ad ciuitatem pe-
 dibus cum ymnis, peruenitur ad portam ea hora
 qua incipit quasi homo hominem cognoscere; in-
 de totum per mediam ciuitatem omnes usque ad
 30 unum, maiores atque minores, diuites, pauperes, to-
 ti ibi parati, specialiter illa die nullus recedit a uigi-
 liis usque in mane. Sic deducitur episcopus a Ges-
 semani usque ad portam et inde per totam ciuitate
 usque ad Crucem.
- 35 4. Ante Crucem autem at ubi uentum fuerit, iam
 lux quasi clara incipit esse. Ibi denuo legitur ille
 locus de euangelio ubi adducitur Dominus ad Pi-
 latum, et omnia, quaecumque scripta sunt Pilatum
 ad Dominum dixisse aut ad Iudeos, totum legitur.
- 40 5. Postmodum autem alloquitur episcopus popu-
 lum confortans eos, quoniam et tota nocte labora-
 uerint et adhuc laboraturi sint ipsa die, ut non las-
 sentur, sed habeant spem in Deo, qui eis pro eo la-
 bore maiorem mercedem redditurus sit. Et sic con-
 45 fortans eos, ut potest ipse, alloquens dicit eis: „Ite
 interim nunc unusquisque ad domumcellas uest-
 ras, sedete uobis et modico, et ad horam prope se-
 cundam diei omnes parati estote hic, ut de ea hora
 usque ad sextam sanctum lignum crucis possitis

33 ad portam *corr. ex* ad crucem portam A || ciuitate A FrW
 Prinz : ciuitatem Geyer || 44-45 confortans Gam *edd.* :
 confortantes A || 46 unusquisque *fort. corr. in* usque A
 (*manu sec.*) || 49 sextam A FrW Prinz : sexta Geyer

Je rozmiestnených viac než dvesto lám p z kostola, aby bolo svetlo pre všetok ľud.

3. Po príchode do Getsemani je najprv vhodná modlitba a zaspieva sa hymnus, potom sa prečíta úryvok z evanjelia o zajatí Pána.²²⁵ Len čo sa dočíta, všetok ľud začne tak stonať, vzdychať a plakať, že jeho nárek možno počuť azda až v meste. Potom sa za spevu hymnov pešky ide do mesta; ku bráne sa prichádza v čase, keď už človek začína rozoznávať človeka. Ide sa stredom mesta; idú všetci do jedného – starí, mladí, bohatí, chudobní – všetci sú tam; najmä v tento deň sa nikto nevyhýba bdeniu až do rána. Takto sprevádzajú biskupa od Getsemani po bránu a odtiaľ cez celé mesto až po Kríž.

4. Keď sa príde pred Kríž, už sa rozvidnieva. Tam sa prečíta miesto z evanjelia, kde Pána privádzajú pred Piláta, a prečíta sa všetko, čo je napísané, že Pilát povedal Pánovi a Židom.²²⁶

5. Potom sa biskup prihovori ľuďom a povzbudzuje ich, keďže sa celú noc namáhali a ešte aj cez deň sa budú namáhať, aby neochabovali, ale dôverovali Bohu, veď on im za ich námahu dá ešte väčšiu odmenu. Tak ich povzbudzuje, ako môže, a hovorí im: „Choďte teraz pekne každý domov, chvíľku si oddýchnite a pred druhou hodinou sem všetci prídite, aby ste od druhej do šiestej hodiny mohli vidieť sväté drevo Kríža v nádeji, že to bude na spásu každého jedného z nás. O šiestej sa za-

²²⁵ Osvetlenie malo pripomínať fakle, ktoré priniesol Judáš a vojaci (Jn 18,3). Podľa Arménskeho lekcionára sa čítalo Mt 26,31-56.

²²⁶ Jn 18,28 – 19,16; Mt 27,1-26. Podľa Arménskeho lekcionára sa čítalo buď Jn 18,2-28, alebo Jn 18,28 – 19,16, alebo obidve.

50 uidere ad salutem sibi unusquisque nostrum credens profuturum. De hora enim sexta denuo necesse habemus hic omnes conuenire in isto loco, id est ante Crucem, ut lectionibus et orationibus usque ad noctem operam demus.“

37.1. | Post hoc ergo missa || facta de Cruce, id est 88G
est antequam sol procedat, statim unusquisque 67A
animosi uadent in Syon orare ad columnam illam,
ad quem flagellatus est Dominus. Inde reuersi se-
5 dent modice in domibus suis et statim toti parati
sunt. Et sic ponitur cathedra episcopo in Golgotha
post Crucem, quae stat nunc; residet episcopus in
cathedra; ponitur ante eum mensa sublindeata;
stant in giro mensa diacones et affertur locus
10 argenteus deauratus, in quo est lignum sanctum
crucis, aperitur et profertur, ponitur in mensa tam
lignum crucis quam titulus.

2. Cum ergo positum fuerit in mensa, episcopus
sedens de manibus suis summitates de ligno sanc-
15 to premet, diacones autem, qui in giro stant, cus-
todent. Hoc autem propterea sic custoditur, quia
consuetudo est ut unus et unus omnis populus ue-
niens, tam fideles quam cathecumini, acclinantes
se ad mensam, osculentur sanctum lignum et per-
20 transeant. Et quoniam nescio quando dicitur qui-
dam fixisse morsum et furasse de sancto ligno, ideo
nunc a diaconibus, qui in giro stant, sic custoditur,
ne qui ueniens audeat denuo sic facere.

3. Ac sic ergo omnis populus transit unus et unus
25 toti acclinantes se, primum de fronte, sic de oculis

37: 4 quem *A FrW Prinz* : quam *Geyer* || 7 quae *A edd.* : qua
Mar || 15-16 custodent *corr. ex custodeant A* || 18 acclinantes
Geyer edd. : acclinant *A* || 21 furasse de *Pom edd.* : furasset *A*

se všetci musíme zísť na tomto mieste, tu pred Krížom, aby sme sa až do noci venovali čítaniam a modlitbám.“

37.1. Po prepustení od Kríža, ešte pred východom slnka, všetci horlivo idú na Sion pomodliť sa pri stĺpe, kde bol bičovaný Pán.²²⁷ Po návrate odtiaľ si doma trochu oddýchnu a vzápätí všetci idú tam. Na Golgotu za Kríž,²²⁸ ktorý teraz stojí,²²⁹ sa prinesie stolec pre biskupa, biskup sa naň usadí; pred neho prinesú stôl pokrytý ľanovým obrusom; okolo stola stoja diakoni. Prinesie sa strieborná pozlátená skrinka, v ktorej je sväté drevo Kríža, otvorí ju, vyberú drevo Kríža aj nápis²³⁰ a položia na stôl.

2. Keď leží na stole, biskup posediačky drží vo svojich rukách ramená svätého Kríža a diakoni, ktorí stoja okolo, dávajú pozor.²³¹ Musia to strážiť, lebo je tu zvyk, že všetci ľudia jeden za druhým prichádzajú, tak veriaci, ako katechumeni, sklonia sa nad stôl, pobožkajú sväté drevo a odchádzajú. Raz sa vraj stalo, že ktosi do svätého dreva zahryzol a kúsok z neho ukradol, preto teraz okolostojaci diakoni dávajú pozor, aby sa už nikdy nikto z prichádzajúcich neopovážil nič také urobiť.

3. Takto teda prichádzajú všetci ľudia jeden za druhým, sklonia sa a dotknú sa Kríža a nápisu najprv čelom, potom poh-

²²⁷ Stĺp bol pôvodne v Kajfášovom dome. V Egeriinej dobe sa nachádzal v kolonáde sionského chrámu.

²²⁸ ‚Na Golgote za Krížom‘ bolo postavené Martýrium, v ktorom sa nachádzala relikvia pravého kríža. Porov. plán v prílohe. Niektorí autori však predpokladajú, že ‚Golgotha post Crucem‘ bol názov istej kaplnky, ale porov. pozn. 189.

²²⁹ Na Golgote bol v Konštantínovej dobe vztýčený nový kríž. Zámeno *quae*, ktoré je v rukopise, sa vzťahuje na *crux*. Maraval, ktorý je priaznivcom hypotézy o zvláštnej kaplnke, robí emendáciu na lokatívne *qua* (‚kde teraz stojí‘) a sloveso vzťahuje na biskupa.

²³⁰ Kresťanskí autori až do konca 4. storočia nevedeli o tom, že svätý kríž našla cisárovná Helena. Táto legenda sa prvýkrát objavuje až u sv. Ambróza (*De obitu Theodosii* 41 – 48). Nápis je tabuľka umiestnená na vrchu kríža. Vlastne len nález tohto nápisu umožnil nálezcom identifikovať, o aký kríž ide.

²³¹ Koncom 4. storočia existoval v jeruzalemskej cirkvi úrad ‚strážcu kríža‘ – staurofýlax.

tangentes crucem et titulum, et sic osculantes crucem pertranseunt, manum autem nemo mittit ad tangendum. At ubi autem osculati fuerint crucem, pertransierint, stat diaconus, tenet anulum Salomonis et cornu illud, de quo reges unguebantur. Osculantur et cornu, attendunt et anulum <...> minus secunda <...> usque ad horam sextam omnis populus transit, per unum ostium intrans, per alterum | [per alterum] perexiens, quoniam hoc in 89G
30
35 eo loco fit, in quo pridie, id est quinta feria, oblatio facta est.

4. At ubi autem sexta hora se fecerit, sic itur ante Crucem, siue pluua siue estus sit, quia ipse locus subdiuanus est, id est quasi atrium ualde grandem et pulchrum satis, quod est inter Cruce et Anastase. Ibi ergo omnis populus se colliget, ita ut nec aperiri possit.

5. Episcopo autem cathedra ponitur ante Crucem, et de sexta usque ad nona aliud nichil fit nisi leguntur lectiones sic: id est ita legitur primum de psalmis, ubicumque de passione dixit; legitur et de apostolo siue de epistolis apostolorum uel de actionibus, ubicumque de passione Domini dixerunt; nec non et de euangeliis leguntur loca, ubi patitur; item legitur de prophetis, ubi passurum Dominum dixerunt; item legitur de euangeliis, ubi passionem dicit.

6. Ac sic ab hora sexta usque ad horam nonam semper sic leguntur lectiones aut dicuntur ymni, 55 ut ostendatur omni populo quia, quicquid dixerunt

ladom, pobožkajú Kríž a odchádzajú; nikto sa ho rukou nedotkne. Keď pobožkajú Kríž, idú ďalej, tam, kde stojí diakon a drží Šalamúnov prsteň a roh na olej na pomazanie kráľov. Božkávajú roh a vzdávajú úctu prsteňu. Všetok ľud prichádza približne od druhej až do šiestej hodiny,²³² vstupuje jednou bránou a odchádza cez druhú²³³ – odohráva sa to totiž na tom mieste, kde sa deň predtým, čiže vo štvrtok, slávila obeta.

4. S príchodom šiestej hodiny sa ide pred Kríž, či prší, či slnko páli, to miesto je totiž pod šírým nebom – je to akési átrium, veľmi veľké a veľmi pekné; nachádza sa medzi Krížom a chrámom Anastasis. Tam sa zhromaždí všetok ľud, takže átrium už nie je prichodné.

5. Pred Kríž sa prinesie stolec pre biskupa a medzi šiestou a deviatou sa nerobí nič iné, iba sa čítajú čítania, a to takto: Najprv sa prečítajú všetky žalmy, kde sa hovorí o utrpení; potom sa číta niečo z Apoštola, či úryvky z apoštolských listov alebo zo Skutkov, ktoré hovoria o utrpení Pána; prečítajú sa aj miesta o utrpení v evanjeliách; číta sa z prorokov, kde hovoria, že Pán bude trpieť; potom sa prečíta z evanjelií, kde sa opisuje utrpenie.

6. Takto od šiestej až do deviatej hodiny sa stále čítajú čítania alebo spievajú hymny, aby sa vysvetlilo všetkému ľudu, že

27 pertranseunt *corr. ex* pertranseant A || 29 <et> pertransierint *Geyer* || 31 attendunt *corr. ex* attendent A || 31-32 post anulum lacunam ca. 12 litt. et post secunda lacunam ca. 7 litt. exhibet A ; spatia uacua in suis edit. reliq. *Geyer Prinz*; <de hora plus> minus secunda <ac sic ergo> *rest. FrW* || 33-34 per alterum *bis scr. A*

²³² Preklad podľa konjektúry Franceschiniho a Webera.

²³³ Ide o dve brány v apside Martýria.

prophetae futurum de passione Domini, ostendatur tam per euangelia quam etiam per apostolorum scripturas factum esse. Et sic per illas tres horas docetur populus omnis nichil factum esse, quod non
60 prius dictum sit, et nichil dictum esse, quod non totum completum sit. || Semper autem interponuntur orationes, quae orationes et ipsae apte diei sunt. 68A

7. Ad singulas autem lectiones et orationes tantus
65 affectus et gemitus totius populi est, ut mirum sit; nam nullus est neque maior neque minor, qui non illa die illis tribus horis tantum ploret, quantum nec extimari potest, Dominum pro nobis ea passum fuisse. Post hoc cum coeperit se iam hora nona facere, legitur iam ille locus de euangelio cata Iohannem, ubi reddidit spiritum; quo lecto iam fit oratio | et missa. 90G

8. At ubi autem missa facta fuerit de ante Cruce, statim omnes in ecclesia maiore ad Martyrium
75 <conueniunt et> aguntur ea, quae per ipsa septimana de hora nona, qua ad Martyrium conuenitur, consueuerunt agi usque ad sero per ipsa septimana. Missa autem facta, de Martyrium uenitur ad Anastase. Et ibi cum uentum fuerit, legitur ille locus
80 de euangelio ubi petit corpus Domini Ioseph a Pilato, ponet illud in sepulcro nouo. Hoc autem lecto fit oratio, benedicuntur cathecumini, sic <fideles ac sic> fit missa.

9. Ipsa autem die non mittitur uox ut peruigiletur ad Anastase, quoniam scit populum fatigatum esse; sed consuetudo est ut peruigiletur ibi. Ac sic qui uult de populo, immo qui possunt, uigilant; qui autem non possunt, non uigilant ibi usque in ma-

60 esse *Gam² edd.* : esset *A* || 75 <conueniunt et> *FrW* : <procedunt et> *Geyer (in nota) Prinz* || 82-83 <fideles ac sic> *Chol Prinz prob. FrW (in nota)* || 88 ibi *del. A*

všetko, čo predpovedali proroci o utrpení Pána, sa naozaj stalo, ako to vidno z evanjelií a apoštolských spisov. Počas troch hodín sa ľud vzdeláva, že sa nestalo nič, čo by nebolo prv predpovedané, a že nič nebolo predpovedané, čo by sa neskôr nevyplnilo. Medzi to sa stále vkladajú modlitby; aj ony sú priliehavé na tento deň.

7. Pri každom čítaní a modlitbe nastáva také vzrušenie a nárek celého ľudu, že až div; niet nikoho, ani starého, ani mladého, kto by v tento deň počas týchto troch hodín nepredstaviteľným nárekom neoplakal, čo Pán za nás vytrpel. Keď sa bliži deviatá hodina, prečíta sa miesto z Evanjelia podľa Jána, kde Pán odovzdal ducha.²³⁴ Po čítaní je modlitba a prepustenie.

8. Po prepustení od Kríža sa všetci schádzajú vo veľkom chráme, v Martýriu, a konajú obvyklé obrady, ktoré robievali po celý tento týždeň, medzi deviatou hodinou, keď sa zišli v Martýriu, až do večera. Po prepustení z Martýria sa ide do Anastasis. Po príchode sa prečíta miesto z evanjelia, kde si Jozef vypýtal Pánovo telo od Piláta a uložil ho v novom hrobe.²³⁵ Po čítaní je modlitba, požehnanie katechumenov a veriacich a potom prepustenie.

9. V tento deň ľud nevyzývajú, aby bdel v Anastasis, lebo je zrejme, že ľudia sú unavení, ale aj tak je zvykom zostávať tam bdieť. Tí, ktorí chcú – či skôr tí, ktorí vládzu – bdejú; tí, ktorí nevládzu, nezostávajú bdieť až do rána; klerici ale, tí silnejší

²³⁴ Jn 19,30. Podľa Arménskeho lekciónára sa čítalo Jn 19,16-37.

²³⁵ Jn 19,38-42; Mt 27, 57-60.

ne, clerici autem uigilant ibi, id est qui aut fortiores sunt aut iuueniores; et tota nocte dicuntur ibi ymni et antiphonae usque ad mane. Maxima autem turba peruigilant, alii de sera, alii de media nocte, qui ut possunt.

38.1. Sabbato autem alia die iuxta consuetudinem fit ad tertia, item fit ad sexta; ad nonam autem iam non fit sabbato, sed parantur uigiliae paschales in ecclesia maiore, id est in Martyrium. Vigiliae autem paschales sic fiunt, quemadmodum ad nos; hoc solum hic amplius fit, quod infantes, cum baptidiati fuerint et uestiti, quemadmodum exient de fonte, simul cum episcopo primum ad Anastase ducuntur.

2. Intrat episcopus intro cancellos Anastasis, dicitur unus ymnus, et sic facit orationem episcopus pro eis, et sic uenit ad ecclesiam maiorem cum eis, ubi iuxta consuetudinem omnis populus uigilat. Aguntur | ibi quae consuetudinis est etiam et apud nos, et facta oblatione fit missa. Et post facta missa uigiliarum in ecclesia maiore, statim cum ymnis uenitur ad Anastase et ibi denuo legitur ille locus euangelii resurrectionis, fit oratio et denuo ibi offerret episcopus; sed totum ad momentum fit propter populum, ne diutius tardetur, et sic iam dimittetur populus. Ea autem hora fit missa uigiliarum ipsa die, qua hora et apud nos. 91G

38: 7 exient (corr. ex exent) A FrW Prinz : exierint Geyer

a mladší, tam bdejú. Po celú noc až do rána sa tam spievajú hymny a antifóny. Väčšina ľudí však zostáva bdieť, jedni od neskorého večera, iní od poľnoci, ako kto vládze.

38.1. Na druhý deň, v sobotu, sa obvyklým spôsobom konajú obrady o tretej aj o šiestej hodine, ale o deviatej sa už nič nekoná, lebo vo veľkom chráme, v Martýriu, sa pripravuje veľkonočná vigília. Táto vigília sa slávi tak ako u nás; iba to je tu navyše, že neofytov po krste, keď vyjdú z vody a oblečú sa, spolu s biskupom odvedú najprv do chrámu Anastasis.

2. Biskup vojde za mrežu Anastasis, zaspieva sa hymnus, biskup sa za nich pomodlí a spolu s nimi ide do veľkého chrámu, kde podľa zvyku všetok ľud bdie. Konajú sa tam tie isté obrady ako u nás, prináša sa obeta a potom je prepustenie.²³⁶ Po prepustení z vigílie vo veľkom chráme sa za spevu hymnov ide do chrámu Anastasis, tam sa znova prečíta úryvok z evanjelia o vzkriesení,²³⁷ potom je modlitba a biskup po druhýkrát prináša obetu. Všetko sa koná veľmi rýchlo kvôli ľudu, aby sa dlhšie nezdržoval. Nakoniec je prepustenie ľudu. V tento deň sa vigília končí v tú hodinu ako aj u nás.

²³⁶ Arménsky lekciónár: Po príchode z Anastasis do Martýria sa koná lucernárium (biskup zažína svetlo), po ktorom nasleduje vigília. Tá pozostáva z responzóriového žalmu, z dvanástich čítaní zo SZ (niektoré z nich sú zaznačené: Gn 1,1 – 3,24; 22,1-18; Ex 12,1-24; Jon 1,1 – 4,11; Ex 14,24 – 15,21; Ez 37,1-14; Dan 3,1-35a) – po každom z nich nasleduje modlitba s pokľaknutím. Počas spievania piesne troch mládencov (posledné čítanie) novopokrstení, po krátkom pobyte v Anastasis, prichádzajú s biskupom do Martýria, kde sa zúčastňujú na prvom slávení eucharistie počas tejto noci. Po tejto oslave nasleduje druhá, kratšia, v Anastasis.

²³⁷ Mt 28,1-10; Mk 16,1-8; Lk 24,1-12; Jn 20,1-18.

39.1. Verum autem illi dies paschales sic attenduntur quemadmodum et ad nos, et ordine suo fiunt missae per octo dies paschales, sicut et ubique fit per pascha usque ad octauas. Hic autem ipse ornatus est et ipsa compositio et per octo dies paschae, quae et per epiphania, tam in ecclesia maiore quam ad Anastase aut ad Crucem uel || in Eleona, sed et in Bethleem nec non etiam in Lazariu uel ubique, quia dies paschales sunt.

2. Proceditur autem ipsa die dominica prima in ecclesia maiore, id est ad Martyrium, et secunda feria et tertia feria, ubi ita tamen, ut semper missa facta de Martyrio ad Anastase ueniatur cum ymnis. Quarta feria autem in Eleona proceditur, quinta feria ad Anastase, sexta feria in Syon, sabbato ante Cruce, dominica autem die, id est octauis, denuo in ecclesia maiore, id est ad Martyrium.

3. Ipsis autem octo diebus paschalibus cotidie post prandium episcopus cum omni clero et omnibus infantibus, id est qui baptidiati fuerint, et omnibus, qui aputactitae sunt, uiri ac feminae, nec non etiam et de plebe quanti uolunt, in Eleona ascendunt. Dicuntur ymni, fiunt orationes tam in ecclesia, quae in Eleona est, in qua est spelunca, in qua docebat Iesus discipulos, tam etiam in Imbomon, id est in eo loco, de quo Dominus ascendit in caelis. 4. Et posteaquam dicti fuerint psalmi et oratio facta fuerit, inde usque ad Anastase cum ymnis descenditur hora lucernae: hoc per totos octo dies fit.

5. Sane dominica die per | pascha post missa lucernarii, id est de Anastase, omnis populus episcopum cum ymnis in Syon ducet. 5. Vbi cum uentum fuerit, dicuntur ymni apti diei et loco, fit oratio et legitur ille locus de euangelio ubi eadem die Dominus in

39: 1 verum *coni.* *Devos*² *Nat* : octo *coni.* *Wistrand prob.*
Prinz Mar sero A Geyer FrW

Pascha (39 – 40)

39.1. A²³⁸ veľkonočné sviatky sa oslavujú tak ako u nás. Obvyklým spôsobom sa konajú obrady počas ôsmich veľkonočných dní tak ako všade v čase Veľkej noci až do ôsmeho dňa. Osem dní Paschy sa tu slávi s rovnakou nádherou a s rovnakým poriadkom ako Epifánia – tak vo veľkom chráme, ako v Anastasis a pri Kríži a v Eleone, ale aj v Betleheme a tiež v Lazariu a vôbec všade, veď sú veľkonočné sviatky.

2. V prvú nedeľu sa ide najprv do veľkého chrámu, do Martyria, a aj v pondelok a v utorok. Vždy po prepustení z Martyria sa za spevu hymnov ide do chrámu Anastasis. V stredu sa ide na Eleonu, vo štvrtok do Anastasis, v piatok na Sion, v sobotu pred Kríž, v nedeľu, čiže na ôsmy deň, sa opäť ide do veľkého chrámu, do Martyria.

3. Počas týchto ôsmich veľkonočných dní každý deň po obede biskup s celým klérom, so všetkými neofytmi (to sú tí, čo boli práve pokrstení), so všetkými mužmi a ženami, ktorí sú apotaktiti, a tiež všetci z ľudu, ktorí chcú, vystúpia na Olivovú horu. Spievajú hymny a modlia sa tak v chráme Eleona, kde je jaskyňa, v ktorej Ježiš vyučoval svojich učeníkov, ako aj na Imbomone, čiže na mieste, odkiaľ Pán vystúpil do neba. 4. Po žalmoch a modlitbe sa za spevu hymnov zostupuje do chrámu Anastasis na lucernárium; toto sa robí počas všetkých ôsmich dní.

Ale vo veľkonočnú nedeľu po prepustení z lucernária v Anastasis všetok ľud za spevu hymnov sprevádza biskupa na Sion. 5. Po príchode sa spievajú hymny vhodné na tento deň aj miesto a po modlitbe sa číta úryvok z evanjelia o tom, ako Pán

²³⁸ Emendáciu čítania rukopisu *sero* na *verum* sme uprednostnili pred opravou na *octo*, lebo táto emendácia lepšie rešpektuje hlásky pôvodiny a zároveň sa vyhýba opakovaniu. Príslovka *sero* azda pôvodne patrila do predchádzajúcej vety.

35 eodem loco, ubi ipsa ecclesia nunc in Syon est, clausis ostiis ingressus est discipulis, id est quando tunc unus ex discipulis ibi non erat, id est Thomas, qua reuersus est et dicentibus ei aliis apostolis quia Dominum uidissent, ille dixit: „Non credo, nisi
40 uidero.“ Hoc lecto fit denuo oratio, benedicuntur cathecumini, item fideles, et reuertuntur unusquisque ad domum suam sera, hora forsitan noctis secunda.

40.1. Item octauis paschae, id est die dominica, statim post sexta omnis populus cum episcopo ad Eleona ascendit; primum in ecclesia, quae ibi est, aliquandiu sedetur; dicuntur ymni, dicuntur antiphonae aptae diei et loco, fiunt orationes similiter aptae diei et loco. Denuo inde cum ymnis itur in Imbomon susu, similiter et ibi ea aguntur, quae et illic. Et cum ceperit hora esse, iam omnis populus et omnes aputactite deducunt episcopum cum ymnis usque ad Anastase. Ea autem hora peruenitur ad Anastase, qua lucernarium fieri solet.

2. Fit ergo lucernarium tam ad Anastase quam ad Crucem, et inde omnis populus usque ad unum cum ymnis ducunt episcopum usque ad Syon. Vbi cum
15 uentum fuerit, similiter dicuntur ymni apti loco et diei, legitur denuo et ille locus de euangelio ubi octauis paschae ingressus est Dominus ubi erant discipuli, et arguet Thomam quare incredulus fuisset. Et tunc omnis ipsa lectio perlegitur; postmodum
20 fit oratio; benedictis cathecuminis quam fidelibus iuxta consuetudinem, reuertuntur unusquisque ad domum suam similiter ut die dominica paschae, hora noctis secunda.

37 ibi *Gam edd.*: ubi A

40: 9 aputactite *corr. ex actite A* || 20 < tam > cathecuminis *Geyer*

v tento deň na tom mieste, kde teraz stojí chrám Sion, cez zavreté dvere vstúpil k učeníkom. Vtedy jeden z učeníkov, Tomáš, nebol prítomný, a keď sa vrátil a ostatní apoštoli mu hovorili, že videli Pána, povedal: „Neuverím, ak neuvidím.“²³⁹ Po čítaní je znova modlitba, katechumeni a po nich veriaci dostanú požehnanie a večer, asi dve hodiny po západe slnka, sa každý vracia domov.

40.1. Na ôsmy deň po Pasche, v nedeľu, hneď po šiestej všetok ľud s biskupom vystúpi na Olivovú horu. Najprv sa na chvíľu zastaví v chráme Eleona, spievajú sa hymny a antifóny vhodné na tento deň a miesto; i modlitby sú vhodné na tento deň aj miesto. Potom sa za spevu hymnov ide hore na Imbomon a tam sa konajú podobné obrady ako tu. Keď sa deň začína schyľovať, všetok ľud a všetci apotaktiti za spevu hymnov sprevádzajú biskupa do Anastasis. Sem prichádzajú v obvyklom čase konania lucernária.

2. V Anastasis a pri Kríži sa teda slávi lucernarium a odtiaľ ľud, všetci do jedného, za spevu hymnov sprevádzajú biskupa na Sion. Po príchode sa tiež spievajú hymny vhodné na toto miesto a deň a prečíta sa zase úryvok z evanjelia o tom, ako osem dní po Pasche Pán vstúpil na miesto, kde boli učeníci, a vyčítal Tomášovi, že neveril. Prečíta sa celé toto čítanie,²⁴⁰ potom je modlitba, požehnanie katechumenov a veriacich ako obvykle a každý sa vráti domov tak ako na veľkonočnú nedeľu, dve hodiny po západe slnka.

²³⁹ Porov. Jn 20,25. Aj Arménsky lekcionár uvádza čítanie Jn 20,19-25.

²⁴⁰ Aj Arménsky lekcionár potvrdzuje toto čítanie - Jn 20,26-31.

41. A pascha autem usque ad quinquagesima, id est pentecosten, hic penitus nemo ieiunat, nec ipsi aputactitae qui sunt. Nam | semper ipsos dies sicut 93G
 toto anno ita ad Anastase de pullo primo usque ad
 5 mane consuetudinaria aguntur, || similiter et ad 70A
 sexta et ad lucernare. Dominicis autem diebus semper in Martyrio, id est in ecclesia maiore, proceditur iuxta consuetudinem et inde itur ad Anastase cum ymnis. Quarta feria autem et sexta feria, quoniam 10
 10 ipsi diebus penitus nemo ieiunat, in Syon proceditur, sed mane; fit missa ordine suo.

42. Die autem quadragesimarum post pascha, id est quinta feria, pridie omnes post sexta, id est quarta feria, in Bethleem uadunt propter uigilias celebrandas. Fiunt autem uigiliae in ecclesia in 5
 5 Bethleem, in qua ecclesia spelunca est ubi natus est Dominus. Alia die autem, id est quinta feria quadragesimarum, celebratur missa ordine suo, ita ut et presbyteri et episcopus predicent dicentes apte 10
 10 quisque in Ierusalima.

42: 1 autem Geyer edd. : eadem A

Veľkonočné obdobie (41 - 42)

41. Päťdesiat dní medzi Paschou a Päťdesiatnicou sa tu vôbec nikto nepostí, dokonca ani apotaktiti. V tomto období sa od spevu prvého kohúta až do rána konajú v chráme Anastasis obvyklé obrady tak ako po celý rok, podobne aj o šiestej a lucernárium. V nedeľu, ako obvykle, sa vždy chodí do Martyria, do veľkého chrámu, a oďiaľ sa za spevu hymnov ide do chrámu Anastasis. V stredu a v piatok, keďže sa v tomto období vôbec nikto nepostí, sa ide na Sion, lenže ráno. Prepustenie sa koná vo zvyčajnej dobe.

42. Deň pred štyridsiatym dňom po Pasche (ktorý je vo štvrtok), čiže v stredu, všetci po šiestej odchádzajú do Betlehema sláviť vigíliu. Celonočné bdenie sa koná v betlehemskom chráme, kde sa nachádza jaskyňa, v ktorej sa narodil Pán. Na druhý deň, čiže vo štvrtok, teda na štyridsiaty deň po Pasche, sa konajú obrady obvyklým spôsobom. Kňazi aj biskup kážu priliehavo na tento deň aj miesto a potom večer sa všetci vracajú do Jeruzalema.²⁴¹

²⁴¹ Tento sviatok vzbudzoval medzi liturgistami určité rozpaky. Iste nejde o slávnosť Nanebovstúpenia, ktorú dnes slávime v tento deň. Keby sa totiž slávila v Betleheme, nebolo by to ‚priliehavo‘ na toto miesto, ale mala by sa sláviť na Olivovej hore. Navyše sama Egeria hovorí, že Nanebovstúpenie sa pripomínalo na Päťdesiatnicu poobede (43.5). Vzniklo teda podozrenie, že nejde o sviatok veľkonočného cyklu, ale o nezávislý, viažuci sa na istý deň. V tomto čase roka sa v Betleheme („Dom chleba“) pôvodne konala pohanská slávnosť Adonisa/Thammuza (boha vegetácie/obilia, ktorý každý rok zomieral a znovu vstával), ktorú kresťania nahradili sviatkom svätých Neviniatok. Podľa Arménskeho lekcionára (jeho variantu v rukopise *Paris B. N. arm. 44*) sa slávil 18. mája. V roku 383 Veľká noc pripadla na 9. apríl, teda štyridsiaty deň po nej je presne 18. máj. A tak azda možno rozlúštiť túto liturgickú záhadu – Egeria jednoducho datovala pevný sviatok, akoby bol závislý od Veľkej noci. (18. máj však nebol jediným dátumom, kedy sa slávili sväté Neviniatka – druhý variant Arménskeho lekcionára udáva pre tento sviatok 9. máj a podľa Gruzínskeho lekcionára to bolo vo štvrtok tretieho týždňa po Pasche.)

43.1. Quinquagesimarum autem die, id est dominica, qua die maximus labor est populo, aguntur omnia sic de pullo quidem primo iuxta consuetudinem: uigilatur in Anastase, ut legat episcopus
5 locum illum euangelii, qui semper dominica die legitur, id est resurrectionem Domini; et postmodum sic ea aguntur in Anastase, quae consuetudinaria sunt, sicut toto anno.

2. Cum autem mane factum fuerit, procedit omnis populus in ecclesia maiore, id est ad Martyrium,
10 aguntur etiam omnia, quae consuetudinaria sunt agi; predicant presbyteri, postmodum episcopus, aguntur omnia legitima, id est offertur iuxta consuetudinem, qua dominica die consuevit fieri; sed
15 eadem adceleratur missa in Martyrium, ut ante hora tertia fiat. Quemadmodum enim missa facta fuerit ad Martyrium, omnis populus usque ad unum cum ymnis ducent episcopum in Syon, sed <ut> hora tertia plena in Syon sint.

20 3. Vbi cum uentum fuerit, legitur ille locus de actus apostolorum, ubi | descendit spiritus, ut omnes linguae intellexerent quae dicebantur; postmodum fit ordine suo missa. Nam presbyteri de hoc
94G ipsud, quod lectum est, quia ipse est locus in Syon,
25 alia modo ecclesia est, ubi quondam post passionem Domini collecta erat multitudo cum apostolis, qua hoc factum est, ut superius diximus, legunt ibi de actibus apostolorum. Postmodum fit ordine suo missa, offertur et ibi, et iam ut dimittatur
30 populus mittit uocem archidiaconus et dicit: „Hodie statim post sexta omnes in Eleona parati simus <in> Inbomon.“

43: 4 uigilatur *corr. ex uigiliarum A* || 15 adceleratur *Gam edd. : adceleratus A* || 18 <ut> *Chol edd. || 27 legunt Gam edd. : legi A* || 32 <in> *Inbomon Chol edd.*

Päťdesiaty deň po Pasche – Päťdesiatnica (43)

43.1. Na päťdesiaty deň²⁴² po Pasche, čiže v nedeľu, čaká ľud veľká námaha. Konajú sa obvyklé obrady od spevu prvého kohúta, bdie sa v Anastasis, biskup prečíta to miesto z evanjelia, ktoré sa číta každú nedeľu, teda o vzkriesení Pána. Potom sa v Anastasis konajú obrady, ktoré je zvykom konať po celý rok.

2. Keď svitne ráno, všetok ľud ide do veľkého chrámu, do Martýria, a tam sa tiež konajú obvyklé obrady, kážu kňazi a potom biskup a konajú sa všetky náležité obrady, čiže prináša sa obeta, čo je zvykom robiť v nedeľu. Ale snažia sa urýchliť prepustenie z Martýria, aby bolo ešte pred treťou hodinou. Po prepustení z Martýria všetci ľudia do jedného za spevu hymnov sprevádzajú biskupa na Sion, aby tam boli presne o tretej hodine.

3. Po príchode na Sion sa prečíta úryvok zo Skutkov apoštolov o tom, ako zostúpil Duch, takže všetky národy rozumejú, čo sa hovorilo,²⁴³ a potom je prepustenie ako obvykle. Kňazi čítajú práve tento úryvok zo Skutkov apoštolov, lebo na Sione (teraz je tam nový chrám) bolo to miesto, kde sa vtedy po Pánovom umučení zhromaždil veľký zástup spolu s apoštolmi, keď sa stalo to, čo sme vyššie spomenuli. Potom sa vo zvyčajnom poriadku konajú obrady, aj tam sa prináša obeta a pred prepustením ľudu sa ujme slova arcidiacon a povie: „Dnes presne o šiestej budme všetci pripravení na Olivovej hore na Imbomone.“

²⁴² Päťdesiaty (deň) = po grécky *Pentékosté (hémerá)*. Gréckym slovom *Pentékosté* sa označovali sviatky slávené na päťdesiaty deň po Pasche – jednak židovský Sviatok týždňov, jednak kresťanské Svätodušné sviatky, nazývané aj Päťdesiatnica, Turíce, Letnice alebo Rusadlá, pričom posledné tri názvy pôvodne označovali slovanské pohanské slávnosti.

²⁴³ Aj Arménsky lekciónár udáva čítanie Sk 2,1-12.

4. Reuertitur ergo omnis populus unusquisque
in domum suam resumere se, et statim post pran-
35 dium ascenditur mons Oliueti, id est in Eleona, unus-
quisque quomodo potest, ita ut nullus christianus
remaneat in ciuitate, qui non omnes uadent.

5. Quemadmodum ergo subitum fuerit in monte
Oliueti, id est in Eleona, primum itur in Imbomon,
40 id est in eo loco, unde ascendit Dominus in caelis,
et ibi sedet episcopus et presbyteri, sed et omnis
populus, leguntur ibi lectiones, dicuntur interposi-
te ymni, dicuntur et antiphonae aptae diei ipsi et
loco; orationes etiam, quae interponuntur, || sem- 71A
45 per tales pronuntiationes habent, ut et diei et loco
conueniunt. Legitur etiam et ille locus de euange-
lio ubi dicit de ascensu Domini; legitur et denuo de
actus apostolorum, ubi dicit de ascensu Domini in
celis post resurrectionem.

50 6. Cum autem hoc factum fuerit, benedicuntur
cathecumini, sic fideles, et hora iam nona descen-
ditur inde et cum ymnis itur ad illam ecclesiam,
quae et ipsa in Eleona est, id est in qua spelunca
sedens docebat Dominus apostolos. Ibi autem cum
55 uentum fuerit, iam est hora plus decima; fit | ibi 95G
lucernare, fit oratio, benedicuntur cathecumini et
sic fideles. Et iam inde descenditur cum ymnis,
omnis populus usque ad unum toti cum episcopo
ymnos dicentes uel antiphonas aptas diei ipsi; sic
60 uenitur lente et lente usque ad Martyrium.

7. Cum autem peruenitur ad portam ciuitatis,
iam nox est et occurrent candeles ecclesiasticae
uel ducente propter populo. De porta autem, quo-
niam satis est usque ad ecclesia maiore, id est ad

36 christianus A FrW Prinz : christianorum Geyer || 38
subitum Gam² (in nota) edd. : subito A || 41 sed et A
(uidetur) FrW Prinz : sedet Geyer || 42-43 interposite A
FrW Prinz : interpositi Geyer || 53 quae Gam edd. : qua A

4. Všetci ľudia sa vracajú domov si oddýchnuť a hneď po
obede idú hore na Olivovú horu, každý ako vládze, takže žia-
den kresťan nezostane v meste, idú tam všetci.

5. Keď vystúpia na Olivovú horu, najprv sa ide na Imbomon,
teda na miesto, odkiaľ Pán vystúpil do neba. Tam sa usadí bis-
kup, kňazi aj všetok ľud, čítajú sa tam čítania, medzi ktoré sa
vkladajú hymny, spievajú sa aj antifóny vhodné na tento deň
a miesto; aj prednášané modlitby, ktoré sú medzitým, sú svo-
jím obsahom vždy priliehavé aj na ten deň, aj na miesto. Prečíta
sa aj úryvok z evanjelia, kde sa hovorí o nanebovstúpení Pána,
a potom sa číta zo Skutkov apoštolov, kde sa tiež hovorí o Pá-
novom vystúpení do neba po zmŕtvychvstání.²⁴⁴

6. Po skončení katechumeni a veriaci dostanú požehnanie
a už je deväť hodín, keď odtiaľ začínajú zostupovať a za spevu
hymnov idú do chrámu Eleona, kde je jaskyňa, v ktorej Pán
sedával a vyučoval apoštolov. Keď sa tam príde, už je po de-
siatej hodine; slávi sa tam lucernárium a po modlitbe dostanú
katechumeni a po nich veriaci požehnanie. Potom sa odtiaľ za
spevu hymnov zostupuje. Všetci ľudia, všetci do jedného,
spolu s biskupom spievajú hymny a antifóny vhodné na ten-
to deň. Takto pomaly, pomaličky idú k Martyriiu.

7. Keď prichádzajú k mestskej bráne, už je noc, a preto sa
kvôli ľuďom z chrámu prináša zo dvesto lúč. Od brány je
ešte hodný kus cesty po veľký chrám, Martyrium – prichádzajú

²⁴⁴ Mk 16,19; Lk 24,50-51; Sk 1,9-11. Arménsky lekcionár pre sviatok Nane-
bovstúpenia udáva čítania Lk 24,41-53 a Sk 1,1-14.

65 Martirium, porro hora noctis forsitan secunda peruenitur, quia lente et lente itur totum pro populo, ne fatigentur pedibus. Et apertis baluis maioribus, quae sunt de quintana parte, omnis populus intrat in Martyrium cum ymnis et episcopo. Ingressi autem in ecclesia, dicuntur ymni, fit oratio, benedicuntur cathecumini et sic fideles; et inde denuo cum ymnis itur ad Anastase.

8. Similiter ad Anastase cum uentum fuerit, dicuntur ymni seu antiphone, fit oratio, benedicuntur cathecumini, sic fideles; similiter fit et ad Crucem. Et denuo inde omnis populus christianus usque ad unum cum ymnis ducunt episcopum usque ad Syon.

9. Vbi cum uentum fuerit, leguntur lectiones aptae, dicuntur psalmi uel antiphone, fit oratio, benedicuntur cathecumini et sic fideles, et fit missa. Missa autem facta accedunt omnes ad manum episcopi et sic reuertuntur unusquisque ad domum suam hora noctis forsitan media.

Ac sic ergo maximus labor in ea die suffertur, quoniam de pullo primo uigilatum est ad Anastase et inde per tota die nunquam cessatum est; et sic omnia quae celebrantur protrahuntur, ut nocte media post missa, quae facta fuerit in Sion, omnes ad domos suas reuertantur.

44.1. Iam autem de alia die quinquagesimarum omnes ieiunant iuxta consuetudinem sicut toto anno, qui prout potest, excepta die sabbati et dominica, qua nunquam ieiunatur in hisdem locis.

5 Etiam postmodum ceteris diebus ita singula aguntur | ut toto anno, id est semper, de pullo primo ad Anastase uigiletur. 96G

75 fit et Geyer^a edd. : fiet A
44: 6 <ut> semper Geyer

tam až okolo druhej hodiny po západe slnka, keďže celou cestou treba ísť veľmi, veľmi pomaly kvôli ľuďom, aby sa chôdzou neunavili. Otvárajú sa hlavné brány, ktoré smerujú na trhovisko,²⁴⁵ a všetok ľud spolu s biskupom za spevu hymnov vstupuje do Martýria. Po vstupe do chrámu sa spievajú hymny a po modlitbe je požehnanie katechumenov a veriacich. Odtiaľ sa znovu za spevu hymnov ide do chrámu Anastasis.

8. Podobne, keď sa príde do Anastasis, spievajú sa hymny a antifóny a po modlitbe je požehnanie katechumenov a veriacich. Tie isté obrady sa konajú aj pri Kríži. Odtiaľ kresťanský ľud, všetci do jedného za spevu hymnov sprevádzajú biskupa na Sion.

9. Po príchode sa čítajú vhodné čítania, spievajú sa žalmy a antifóny, potom je modlitba, katechumeni a veriaci dostanú požehnanie a nakoniec je obrad prepustenia. Po prepustení všetci pristupujú biskupovi k ruke a vracajú sa domov, keď je už skoro poľnoc.

Tento deň je veru veľmi namáhavý – ľudia v Anastasis bdejú od spevu prvého kohúta, po celý deň nemajú oddychu a celá slávnosť trvá tak dlho, že až o poľnoci, po prepustení zo Siona, sa všetci vracajú do svojich domovov.

Obdobie po Päťdesiatnici (44)

44.1. Na druhý deň po Päťdesiatnici sa už všetci postia ako obvykle po celý rok, každý podľa toho, ako vládze, s výnimkou sobôt a nedeľ – v tieto dni sa tu nikdy nepostí. V nasledujúce dni sa konajú obvyklé obrady ako po celý rok, čiže vždy od spevu prvého kohúta sa bdie v chráme Anastasis.

²⁴⁵ Hlavný vstup do Martýria bol z hlavnej jeruzalemskej triedy s kolonádou (Cardo Maximus) – pozri plán a mozaikovú ‚mapu‘ z Madaby v prílohe. V podlubiach boli umiestnené obchody.